

שהיתה קבוצה אשר פעלה כגוף. בחירתו של רויאל במקום שטרן נבעה מהערכת הכוונות שני האנשים, שעמדו להתנגש אתר כך בצורה כה חריפה. רויאל, הצבר הירושלמי, היה מספק יותר מוכשר, מארגן יותר מצטיין, איש צבא שלא רצה להיות סוליטקאי. שטרן, לעומת זאת, היה איש פוליטי מובהק. הוא מילא תפקיד של שר החוץ של הארגון.

עכשיו הוסר המסוה"

היורה החיצונית העיקרית היתה פולין, מרכז היהדות הציגונית, בעלת ממשלה שהתייחסה בהבנה רבה לעסקי מחתרת. אחד ממפעילי בית"ר בפולין היה מהנדס ממושקף בן 24, בשם נתן פרידמן-ליין. באחד הימים שאלו אברשה סטבסקי, שנאשם בשעתו ברצח חיים ארלוזורוב, אם רצונו להכיר אדם מעניין מארץ ישראל. כך הכיר פרידמן את יאיר. כפיגורה זו, ובאהי שבאו אחריה, ייתח לפניו יאיר הלכה שעוד לא נשמעה כמותה לפני כן. המפלגה הרביוניסטית אבר עליה הכחה. היא וורשת לגיון יהודי. מה יהיה צביונו של לגיון זה? צבא יהודי תחת פיקוד אנגלי. זוהי שוטה. אנגליה היא האויב. מה שדרוש זה צבא עברי על נשק, תחת פיקוד עברי, כדי לכבוש את הארץ מידי האנגלים. היתה זאת הלכה מהפכנית. באותם הימים היה הקו של אצ"ל שונה לגמרי, צמוד לדעותיו של ז'בוטינסקי. להאמין כי האנגלים בארץ אינם אופייניים לארצם. אנגליה היתה ותהיה בת-ברית לציונות. יש רק לשכנע אותה על ידי ההגנה של כוח. אולם אסור לעשות מעשים שיפתחו תהום בינם לבין הישוב.

יאיר בן דודע זו, שנראתה לו שנחית, ניגש לתרגם את מסקנותיו לשפת המעשה. בדרך הפשוטה ביותר. בעזרת פרידמן וכמה עוזרים אחרים הקים בחשאי תא מחתרת של הארגון בפולין, בלי ידיעת מפקדי בית"ר. מן הממשלה הפולנית השיג ללא תשלום כמויות גדולות של רובים ותתי מקלעים ורשות לארגן פולין קורסים צבאיים. התוכנית: לארגן, לאמן ודוין פולין יחידות של הארגון, להעבירם במאורגן לארץ, לצרפם של כוחות המוסקף של עלייה בלתי-בהגנת סטבסקי הוקם ארגון מוסקף של עלייה בלתי-ליגית, הראשון מסוגו. ארגון זה העביר את חייליו בלי תשלום, אך גבה תשלום ניכר מיהודים סתם שביקשו לעלות בלי רשיון.

במאי 1939 פורסמה הממשלה הבריטית את הספר הלבן. נתן פרידמן-ליין, שערך את העתון היומי של הארגון דייטאט (המעש) שהופיע בפולין באידיש, הביא את הבשורה ליאיר. במקום דכאון, הראה יאיר סימנים של שביעת-רצון. "עכשיו הוסר המסוה", אמר. "נעמוד מולם כאויבים גלויים". בראשו כבר התגבש השלב האחרון של תוכניתו: אימון ויוון אלפי חיילים בפולין, העברתם המלוכדת לארץ, כיבוש הארץ במיבצע בזק מידי הגדודים המעטים של הצבא הבריטי שתנו בה.

סוכנו של מוסוליני

לפתע הוועק יאיר לארץ: רויאל נאסר. הפיקוד המעשי עבר לידיו. הוא הפעיל את הארגון מיד נגד השלטון הבריטי, פתח בשורת פעולות חריפות, הקים תחנת-שידור בלתי-חוקית וחייב את תכניתו. אולם כעבור כמה חודשים נאסר יחד עם כל המפקדה, על גג בית ברחוב אהרונוביץ בתל-אביב. המפקדים הובאו לירושלים, נשארו זמן רב במוטלים על הארץ כבולים בדיים וברגליים, הובאו לסרפנד ומשם למורע. נסיון של שבת-רצח לא הצליח.

בעודם במאסר, פרצה מלחמת-העולם. ז'בוטינסקי, ככל שאר המנהיגים הצייוניים, ראה בהיטלר את האויב האמיתי, האמין שיש להפסיק לתקופת המלחמה את המאבק נגד הבריטים. לארגון ניתנה פקודה להפסיק בפעולות, והוא שיחף אסילו פעולה עם הבולשת הבריטית נגד המפלגה הקומוניסטית הפלישתאית שהתנגדה למאמץ המלחמתי (עד לפלישת היטלר לברית-המועצות).

במעצר גיבש יאיר גישה הפוכה: האנגלים הם האויב, היטלר הוא רק צורה. אין הצלת יהודים בלי גירוש האנגלים מן הארץ. אין להפסיק את הפעולות, אלא להיפך, יש להגביר אותן, לצל את העובדה האנגלים עסוקים. באותה תקופה חלה הפרשה שהיתה אחד הקוריוזים של הדור. הבולשת הבריטית ביקשה לברר אם אצ"ל עלול להיות גייס תמישי. באחד הימים הופיע בארץ (אז שזוכרנו על עצמו כעל בא"כ) כוח ממשלת מוסוליני (שאו טרם הצטרפה בגלוי למלחמה לצד היטלר). מבלי לדוש ממנו כל הוכחה לכך, ומבלי שיהיה להם רמז של אסמכתא לאמיתות דבריו, נכנסו ראשי הארגון במשאומת אתו. האיש, שהיה סוכן הבולשת הבריטית, הביא עמו תווה בנוסח "על-ידי עורך-דין תל-אביבי, שעשה זאת תמורת שכר. התווה, כתוב בנוסח של הסכם בין שני סוחרים מרחוב הגשר, הבטיח לאצ"ל את הכל — עצמאות בארץ, עזרה איטלקית, נשק וכסף. רויאל, שכבר השתחרר מן המעצר, רצח לחתום עליו בשמו המחתרתי, ה"איטלקי" דרש את חתימתו המלאה.

שני מברקים לאמריקה

יאיר, שתמן בהסכם זה, עוד היה במעצר. משם כתב לפרידמן-ליין, ביקשו לדאוג להוריו. אלה נמלטו לליטא, אולם בדרך הצטנן האב, לקה בשיתוק. פרידמן-ליין, שנמלט אף הוא לליטא, מצא אותו בבית-החולים, כשאשתו לא זזה ממיטתו. האב מילמל "ממה, ממה". האם הראתה לו את תמונת יאיר. רמעות ולגו מעניינו. כעבור זמן מועט מת. האם הגיעה לארץ בדרכים עקלקלות. כפרידמן ילין עצמו.

אחרי שקיבל היתר יציאה מן ה. ה. ד. אשר סוכניה חפשו אחריו באותו רגע מת.

כששחררו יאיר וחבריו בקיץ 1940, היה מגוי וגמור אתם לקבל את הפיקוד על הארגון, להוציא למלחמה נגד הבריטים. לפי דרישתם התפטר רויאל. אולם אריה אלטמן, המנהיג הרביוניסטי שדגל אז בשיתוף-פעולה עם האנגלים, בדומה לז'בוטינסקי, הניע אותו לחזור בו מהתפטרותו, כדי לשמור על מרות המפלגה על הארגון.

בימים הקריטיים הורצו שני מברקים לז'בוטינסקי לאמריקה: אחד של בנו ערי ואורי צבי גרינברג, שתמכו ביאיר, השני של אלטמן שתמר ברזיאל. ז'בוטינסקי, שאהב את רויאל, הכריע לטובתו. הפילוג הפך לעובדה קיימת. הוא נערך בחריפות נוראה. חסידי יאיר האשימו את רויאל שהוא סוכן הבולשת, חסידי רויאל טענו שיאיר הוא סוכן פאשיסטי, יוזם גייס חמישי.

רוב חברי הארגון נטו לצד יאיר, למרות שכמעט לא היה מוכר לחיילים הפשוטים. אולם פקודתו של ז'בוטינסקי הר-תיעה אותם. כאשר מת ז'בוטינסקי כעבור ימים מספר משכך-הלב, הוכרעה הכף. פקודתו של המנהיג המת היתה חזקה יותר מזו של המנהיג החי. רק עשרות מעטות נשארו עם יאיר.

ככל זאת לא שנה יאיר את רויאל. כאשר נהרג הלה כעבור

בנו של אברהם שטרן, יאיר אברהם, אומר קדיש לזכר אביו באוכרת לחי. לידו, חובשת מטפחת ראש, רניו שטרן, אלמנתו של יאיר, עומד לפניו, אברהם, בנו הקטן של אחיו דויד

חודשים מעטים, שעה שפעל בשורת הבריטים בעיראק, הביא לו פרידמן-ליין את הבשורה. יאיר, שגר או בחדר בחצר ברחוב פרישמן 66, תל-אביב, נדהם. "הוא עשה לי הרבה רעות", אמר, "אך לא היתה נגדו טינה בלבי". אחר פרש לפינה ואמר קדיש לזכר יריבו.

ריח המוות

הארגון החדש קרא לעצמו תחילה הארגון הצבאי הלאומי בישראל, כרמו לכך שראה את עצמו ארגון יהודי כל-עולמי, לא מוגבל לארץ ישראל. אולם פרידמן-ליין, שהגיע בינתיים לארץ וקרא לעצמו בשם המחתרת גרא, הציע ליאיר לקחת שם חדש לגמרי, לשים קץ למצב המגוחך של שני ארגונים יריבים הנושאים את אותו השם. יאיר ביקש שם שיהיה בעל משמעות גם בראשי-היביתו, המציא לבסוף את השם לוחמי חרות ישראל. את ראשי-היביתו ביטא לחי. מלה שהתחרזה בפיו עם תל-חי.

הארגון החדש היה התגלמות טהורה של רעיונות יאיר. הוא לחם באנגלים ללא תנאי, ללא סייג. הוא לא ברר באמצעים, ביקש לממן את עצמו על ידי שדירות בנקים. הוא לא ראה את עצמו ארגון צבאי גרידא, אלא תנועה פוליטית בעלת מטרות רחוקות-טווח. שאינה מקבלת על עצמה שום מרות חיצונית.

גם מלחמת אנגליה בהיטלר לא הטרידה את יאיר. בניגוד לכמה מחסיניו, שחשבו כי היטלר ינצח, בטח יאיר במפלגתו. פרידמן-ליין הביא לו, בבווא לארץ, ידיעה מוסמכת על המלחמה הקרובה בין גרמניה ורוסיה, חשש שרוסיה תתמר-טט. אולם יאיר, שכה היטיב להכיר את מרחבי רוסיה, רק הוציא את המפה, שם את ידו על ברית המועצות הענקית, אמר בשקט: "סופו יהיה כסוף גפוליון!" האויב נשאר האנגלי.

שום חוקים של אבירות לא נשמרו במלחמה נגד האנגלים. הם היו "הכובש הזר". כדור בנב חייל בודד, פצצה על

מונח זה הופצץ על ידי יאיר, ששנא להשתמש במונחים לעזיזים, דחה את הצעתו של פרידמן לין להשתמש לעתים במונח "האקופנט הזר", שנראה חזק יותר.

אנשים ישנים, כל אלה היו אמצעים כשרים. דרך זו גרמה למבור אכזרי. רבים מחבריו של יאיר נטשו אותו כבר בחודשים הראשונים. אחרי שנוכחו לדעת מה פרוש דרך זו למעשה. ריח המוות עלה באסם. אחדים גם לא האמינו בממשות הגישה הפוליטית. "אין לך אלטרנטיבה" טען חבר המפקדה חנוך סטרליץ מוכרן-יעקב, אחרי שנכשל הנסיון להתקשר עם האיטלקים.

באחד הימים אורגנה פגישה בין יאיר ובין יצחק שדה, שאו הקים את הפלמ"ח. רצה שאנשי לחי יתגייסו ליחידה זו. השנים נפגשו בשדרות רוטשילד. שדה הופיע בלי נשק ולחי. יאיר היה זהיר יותר. מיד נתגלה ההבדל העמוק בין השניים. שדה הכריז שהוא רק חייל היוצר מכשיר, המרות הפוליטית היא שתקבע עמו יהיה שימושו. "אותי מעניינת קודם כל הדרך", הטיח לעומתו יאיר. "אם אתם מקבלים את דרכי, הצטרפו אלי. ואילו אני את דרככם שולל לחלוטין!"

לא ישאירו אותי בחיים...

לאט לאט נתהדקה החגורה מסביב לקומץ הקנאים. אחרי הריגת כמה קציני מטרה ברחוב יעל, תל-אביב, הכריזה המשטרה פרס על ראשו. המודעה פורסמה בכל העיתונים העבריים, גם בעתון הרביוניסטי המסוקף (ראה עמוד 3). בעזרת ריטוש קל עלה בידי האנגלים להראות את מנהיגי לחי כפושעים מנוונים.

עתה התגסם ביאיר אופיו, ששנא פירסומת בכל צורה שהיא. הישוב לא ידע מיהו. כמעט לאיש לא אמר השם אברהם שטרן ולא כלום. איש לא ידע מה רעיונותיו, מה מעשיו בעבר. קל היה לתאר אותו כפושע סלילי, כחית-פרא, כמסורף מסוכן.

מספר הבתים שנתנו לו מחסה הלך וקטן. הטררגיה התקרבה לסיומה. יאיר עצמו הרגיש בכך. "אם יתפסו אותי, לא ישאירו אותי בחיים", קבע בעצמו לעוזרו הנותרים. הוא נע ונד כחיה נרדפת, ללא כסף, ישן לפעמים במקלטים. ככל זאת היה מסודר ולאנגטי כמו תמיד.

כמה ימים לפני הסוף לחצו מפקדי ההגנה הירושלמיים, שהכירו את יאיר עוד מתקופת הפעולה המשותפת, על אליהו גולומב להציע מחסה ליאיר בחצר הקיבוץ. יאיר דחה הצעה זו, שפירושה היה, כמובן, הקץ לחי. סיפור קצין ההגנה, מקרובי אשתו של יאיר שהעביר את ההצעה: "הייתי לי ההרגשה שהוא לא שמע אותי כלל, שמחשבתו ריחפה בעולם אחר, שכבר יצא מתחום הראגה לחיים".

בימים האחרונים גר בחדר על הגג ברחוב מזרחי ב' מס' 8, תל-אביב (כיום שדרות חושינגטון). טיפלה בו אשתו של חבר שנאסר. נעשו ההכנות להעבירו לחיפה, בלבוש אשה, במכונית משא.

אולם יאיר חש בקצו הקרב. הוא ניסה בשבועות האחרונים להנחיל באופן קדחני את השקפותיו לעוזריו, שימשיכו בדרכו. כמו תמיד, השתמש בכושרו הדיאלקטי החד, העמיד לפני המאזין שתי מסקנות קיצוניות טותרות, פסל אחת מהן כדי להשאיר את השנייה, פיתח אותה באופן עקבי עד הסוף. בצורה זו קבע את דרכו של לחי, שנשארה גם אחרי מותו ללא סטיות עד הסוף.

15 מיל בארנק

ב'2 בפברואר 1942 נגש אחד מראשי לחי האסורים עם אמו של חבר אסור אחר. לאזוני שטר בריטי, שהעמיד פנים כאילו אינו מבין עברית, ביקש את הזקנה לגשת לכתובתו של יאיר, לדרוש בשלמו. כעבור שעה קלה נע טור משריין של המשטרה, בהנהגת הקצינים מורטון ווילקינס, אל אותה כתובת.

יאיר ישב על כסא ליד התלון, התחמם בשמש, כששמע את המשרוינים. הוא עוד הסיק להתחבא בארנק, ושם התגלה. מורטון ככל את ידיו מאחוריו, ציחה עליו לשבת. מה שקרה ברגעים הבאים לוטה ערפל. לפי ההשערה המתקבלת ביותר על הדעת, ירה מורטון בראשו מאחוריו, ציחה אחר כך על כל הנוכחים לירות בו כדור. הכדור הראשון חדר לעורפו, יצא מעל למצח. כדור שני פגע ליד הלב, שלישי בורוצ. כדור אחד נשאר בקיר, מעל לגובה הראש, כתם הדם עוד נראה היטב ברצפה.

כשיאיר עוד סירסר בגסיסתו, נעטף בשמיכה. נזרק על סגור, כשקש קחח. הוא היה בן 34 שנים ו51 יום. פניו לא הראו כל סימן של כאב. כל שהשאיר אחריו היה ארנק שהכיל 15 מיל, שעון שנוצצר בשעת הרצח — כמה דקות לפני שעה 11:00 לפני-הצהריים.

בשעת הקבורה לא נכח איש בבית-הקברות המוקף שוט-רים, מלבד אחיו, גיסתו ואמו. לאשתו, שהיתה הרה בחודש השלישי, לא נתנו הקרובים לגשת. האם, לה נאמר קודם לכן שבנה בירושלים, כדי להסביר את אי-הופעתו, אמרה בשקט: "לו אמרתם לי מה המצב, הייתי מוצאת דרך להציל אותו".

המיסמך האחרון שנשאיר מיאיר היה מכתב שכתב לאמו כמה ימים לפני כן, ברוסית (ראה גלופה בעמוד 5): "אמי היקרה והאהובה. צר לי עליך עד אין קץ. אולם את מכירה אותי ויודעת שכל המסופר עלי אינו אלא שקר. אנשים מפלים ומקנאים, חיות-אדם שכל שימתחם להרעיל את חיי הזולת, היו תמיד ויהיו תמיד.

רצוני שתדעו שאני זוכר ואוהב אותך תמיד. בעזרת ה' נחיה ונראה ימים טובים יותר. הנחת אשר בנך לא יכול היה לתת לך, תקבלי מנכדך. אני מנשק אותך חזק-חזק. תמיד שלך, ממה".

פאילו בית סוהר נהג לעמוד עניבה, בניגוד לאסירים רבים שהתהלכו בתחתונים.